

**L'ESCULTOR BENET BARÓ, AUTOR DELS
RETAULES DEL SANT NOM DE JESÚS
DE TAMARIT I LA POBLA DE MONTORNÈS
(1634)**

SOFIA MATA

ELS RETAULES DE LA POBLA DE MONTORNÈS I TAMARIT

Des dels primers decennis del segle XVII és freqüent trobar als arxius abundoses notícies documentals que fan referència a retaules contractats íntegrament amb un escultor, sense intervenció de cap pintor. Fet i fet, ja des del final del segle XVI els retaules majoritàriament pictòrics o bé amb combinació de pintura i escultura anaren cedint pas a obres fetes totalment a base d'escultura, amb imatges de talla i compartiments resolts amb relleus¹. Aquesta tendència es va anar escampant pel Principat, canviant els gustos de les confraries i dels jurats de les viles –principals comitents dels retaules– els quals demanaven en les capitulacions que les obres es fessin amb la tècnica esmentada.

Tal serà el cas del contracte realitzat entre els jurats de la Pobra de Montornès i l'escultor Benet Baró (vegeu Apèndix Documental, núm. 1). El dia 23 d'abril de 1634 es reuneixen, d'una part, els jurats de la Pobra, que eren Bartomeu Juncosa, Perc Reverter i Joan Baldrich, també marmessor de Guillem Badia –el qual en el seu testament havia deixat 45 lliures per a la construcció del retaule–; d'altra, els sagristans de la capella del Sant Nom de Jesús de la Pobra de Montornès, Sebastià Recasens i Josep Vidal, i d'altra l'escultor Benet Baró, en presència del rector Miquel Busquets, del batlle de la Pobra Jaume Miracle i d'un pintor de Vilafranca del Penedès, Jacint Rovira. Tots junts establiren les capitulacions per a la realització d'un retaule de fusta d'álber, dedicat al Sant Nom de Jesús. Expressament s'indica que el retaule s'havia de fer amb “vuit taulons de mix ralleu”, un tauló a dalt amb un Calvari, “dalt en lo remato i aveu de fer hun Christo y hun St. joan y maria”, i a les “mènsoles” –és a dir, als cartabons a ambdós costats de l'acabament– una Anunciació, “una salutació de mix ralleu so es de la una part langel y a laltre

1. TRIADÓ, J. R., *L'Època del Barroc. S. XVII-XVIII* (Història de l'Art Català, V). Barcelona, 1984, pàg. 55.

Maria”; enmig d’aquestes dues figures una Coronació de Maria, “i entre los dos la coronació de Maria”.

Els vuit taulons “de mix ralleu” havien de ser tallats “ab les historias (com) estan en dit retaule de Tamarit”. Els jurats i sagristans de la Poble de Montornès deixen ben clar que el retaule nou s’havia de fer “conforma lo raula del nom de hiesus de la iglesia parochial de Tamarit”. És a dir, el més semblant possible al que Benet Baró havia realitzat per a Tamarit amb anterioritat.

Benet Baró havia de cobrar pel seu treball 45 lliures, i lliurar-lo abans de la festa de la Nativitat de Maria, el mes de setembre següent. És possible que l’obra es fes a Tarragona, des d’on l’escultor la portaria a la Poble “a ses costas y gastos”.

El retaule del Sant Nom de Jesús de la Poble de Montornès ha desaparegut; no així el de Tamarit, del qual avui es conserven sortosament dos plafons amb dues escenes tallades en mig relleu a cadascun, al Museu Diocesà de Tarragona. Fins ara, d’aquests plafons se sabia que procedien de Tamarit, però hom n’ignorava l’autor, tot i que pel seu estil havien estat situats cronològicament dins el segle XVII.

Una anàlisi del contracte esmentat ens proporciona dades suficients com per a poder afirmar que els plafons del retaule de Tamarit custodiats al Museu Diocesà de Tarragona són obra de Benet Baró, i que la seva data de realització se situa en els anys immediatament anteriors a 1634.

De la lectura del contracte del retaule de la Poble es dedueix clarament que el de Tamarit també estava dedicat al Sant Nom de Jesús. Al contracte no s’especifiquen les escenes del de Tamarit, només s’indica que el nombre ha de ser el mateix, amb les mateixes “historias”. Sabem per altres exemples que la iconografia dels retaules del Sant Nom de Jesús gira entorn a episodis de la Infància de Crist. Per tant, les vuit escenes del retaule de la Poble de Montornès eren vuit episodis de la Infància de Jesús, seguint el model del retaule de Tamarit. I precisament els quatre episodis de Tamarit són escenes de la Infància de Crist: l’Adoració dels Reis, l’Adoració dels pastors, la Fugida a Egipte i la Circumcisió.

Un altre punt de coincidència és la tècnica emprada per l’escultor –i alhora exigida pels seus contractants–, el mig relleu. El retaule de la Poble de Montornès havia de fer-se “conforme lo raula de Tamarit”; per tant, també el de Tamarit s’havia fet amb aquesta tècnica, cosa que concorda perfectament amb els plafons del Museu Diocesà.

Hi ha coincidències, tant pel que fa a la iconografia com a la cronologia com a la tècnica, que permeten afirmar que els plafons del Museu Diocesà de Tarragona pertanyien originalment al retaule del Sant Nom de Jesús, ta-

llat per Benet Baró abans de 1634. A més, a l'església parroquial de Tamarit hi havia un altar dedicat al Sant Nom de Jesús, i consta que durant el segle XVII tenia el seu corresponent retaule².

Aquests dos plafons entraren a formar part dels fons del Museu Diocesà de Tarragona abans de l'any 1914, donats per la parròquia de Tamarit. Al igual d'altres obres d'art procedents d'aquesta parròquia, com l'estendard de la batalla de Lepant, el frontal de rajoles signat per Miquel La Puya, la creu de terme, etc., els plafons procedien de la petita col·lecció formada per Mn. Daniel Vives l'any 1895 a l'abadia, col·lecció que passà uns anys més endavant al Museu Diocesà de Tarragona quan Tamarit quedà abandonat³. Tenen els números d'inventari 386 i 387 i fan respectivament 114 x 37 i 114 x 37,5 cm.

Amb motiu de l'exposició *Pallium*, que va celebrar-se a les dependències del Museu Diocesà i de la catedral de Tarragona l'estiu de 1992, els plafons de Tamarit foren restaurats. Al catàleg editat amb motiu de l'esmentada exposició varen ser objecte d'un estudi iconogràfic, tot i que en aquells moments se'n desconeixia l'autor⁴.

Els relleus es distribueixen, de dalt a baix, de la següent manera: a un plafó, l'Adoració dels Reis i la dels pastors, i a l'altre la Fugida a Egipte i la Circumcisió. Es devien perdre, doncs, els altres dos plafons amb dues escenes cadascun, que completarien el nombre original de vuit. I hipotèticament, es podria pensar en la Visitació, la Nativitat, Jesús al temple enmig dels doctors i algun altre episodi de la Infància. Si el retaule de Tamarit, model per al de la Pobra de Montornès, tenia l'episodi de l'Anunciació als cartabons, a ambdós costats de la Coronació de Maria, i un Calvari al cim, de segur que els plafons perduts no comptaven amb l'escena de la Presentació, atès que el relleu de la Circumcisió barreja elements iconogràfics de totes dues escenes. Com que l'Evangeli de sant Lluc no precisa on es va produir la Circumcisió, molts artistes la situen al temple, lloc on sí que s'esmenta que va tenir lloc la Presentació. La superposició d'aquests dos episodis és molt habitual a la iconografia.

L'ESCUPTOR BENET BARÓ

Benet Baró va ser un escultor prolífic, que treballà molt a les contrades tarragonines, però amb especial incidència a la catedral de Tarragona, al llarg del primer terç del segle XVII.

2. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR J., *Tamarit*. Tarragona, 1991, pàg. 134.

3. *Ibidem*, pàg. 121 i 136-137.

4. VIDAL, MÈRCE, "Dos plafons de retaule", *Pallium. Exposició d'Art i Documentació*. Tarragona, 1992, pàg. 221, cat. 176.

De fet, Benet Baró forma part del nombrós grup que Triadó anomena dels "artífexs escultors"⁵. Molt nombrosos a la Catalunya de l'època, i atès que, com ja s'ha esmentat, els retaules de talla s'anaven imposant, tant es podien dedicar a fer retaules com imatges processionals, daurats, etc.

La primera notícia que tenim de Benet Baró el situa precisament a Tamarit, on fou contractat l'any 1616 per a realitzar el retaule major de l'església, dedicat a Maria Assumpta. Benet Baró era francès d'origen, però potser s'havia establert inicialment a Barcelona, ja que al contracte s'esmenta que ell i els dos fusters procedien de la Ciutat Comtal. Aquest primer treball a les contrades tarragonines significà el seu establiment a les nostres terres. El retaule major de Tamarit, avui encara al seu lloc original, fou contractat, per 550 lliures, amb Benet Baró i els fusters barcelonins Pau Sabater i Pau Cases⁶.

El mateix any, 1616, el trobem substituïnt l'escultor Agustí Bennàsser en la realització de les imatges i fornícules dels retaules de les capelles de Sant Fructuós i Sant Joan, a la catedral de Tarragona. Aquestes obres havien estat contractades primerament amb Agustí Bennàsser, comensal de la Seu, pintor i escultor. Aquest va arribar a realitzar la talla del Sant Joan Evangelista, però la seva mort sobtada l'any 1615 va impedir la continuació de l'obra. Els marmessors de l'arquebisbe Joan Terés –a instàncies del qual s'havien construït les capelles– van contractar Benet Baró l'any 1616 a fi que acabés l'obra començada per Bennàsser, amb les mateixes condicions econòmiques. Cobraria 40 lliures per cadascuna de les imatges que mancaven: santa Eulàlia, santa Júlia, sant Fructuós, sant Auguri i sant Eulogi, fetes amb fusta de xiprer, i 11 lliures per cadascuna de les fornícules corresponents. Encara continuen aquestes imatges al seu lloc original, d'on destacaríem el Sant Fructuós, revestit d'ornaments prelacials, amb la mà dreta en actitud de bencir⁷.

Sembla que l'escultor tingué èxit a les comarques tarraconenses, on s'instal·laria, ja que el mateix any, 1616, Benet Baró tallà la imatge processio-

5. TRIADÓ, 1984, op. cit., pàg. 60. Vegeu també MARTINELL, CÈSAR, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya* (Monumenta Cathaloniae, X). Barcelona, 1959, pàg. 120-130, on es fa una relació de molts escultors de les mateixes característiques, alguns dels quals treballaren a les comarques tarragonines.

6. ROVIRA I GÓMEZ, 1991, op. cit., pàg. 134, que va descobrir l'autor del retaule major. Aquest és objecte d'un estudi monogràfic al treball de Mercè VIDAL, "El retaule major de Tamarit: obra de Benet Baró" (en premsa), a la qual agraeixo la informació.

7. CAPDEVILA I FELIP, SANÇ, *La Seu de Tarragona*. Barcelona, 1935, pàg. 62-63. També SERRA I VILARÓ, JOAN, *Fructuós, Auguri i Eulogi*. Tarragona, 1936, pàg. 200 i GASOL, JOSEP M., "Iconografía de San Fructuoso", a *Boletín Arqueológico de Tarragona* (1960-61), pàg. 27, 29-30.

nal d'un Sant Crist per a la confraria de la Sang, de Tarragona, que fou destruït l'any 1936⁸.

L'any 1617, Benet Baró continua treballant en les capelles de l'arquebisbe Terés. En aquesta ocasió, tallà quatre piràmides de fusta blanca que havien d'adornar la sepultura de l'arquebisbe, treball pel qual cobrà 10 lliures. Dos anys més tard, el 1619, daurà les esmentades piràmides per 13 lliures i 10 sous⁹.

També l'any 1617 realitza la labor de talla –tres imatges de fusta policromada– en el retaule major del santuari de Paret Delgada, a la Selva del Camp. Aquest retaule fou pintat per Salvador Nadal l'any 1625 i, malauradament, destruït en el transcurs de la guerra civil de 1936-1939¹⁰.

L'any 1620 és novament contractat a la catedral, en aquesta ocasió per realitzar el retaule de la Mare de Déu de la Bona Sort, a la sagristia de les capelles de l'arquebisbe Terés, per un import de 80 lliures. Aquest retaule, onze anys després, encara s'havia d'assentar, no per culpa de l'escultor, sinó a causa d'uns problemes entre els administradors de les capelles i els marcessors de l'arquebisbe. El retaule de la Mare de Déu de la Bona Sort desaparegué en època indeterminada¹¹.

El mateix any, 1620, Benet Baró encara feia treballs per a les capelles de l'arquebisbe Terés, atès que va cobrar 130 lliures per tallar unes peces de les voltes¹².

Entre 1620 i 1621 l'escultor realitzà el retaule major, dedicat a sant Jaume, de l'església parroquial d'Ulldemolins¹³. Aquest retaule fou destruït l'any 1936.

També el 1621, la confraria de la Sang de Tarragona contractà amb Benet Baró un retaule dedicat a la Passió de Crist, que fou destruït durant la invasió napoleònica, l'any 1811¹⁴.

8. CAPDEVILA I FELIP, SANÇ, *El temple de Santa Maria del Miracle*. Tarragona, 1924, pàg. 57 i, del mateix autor, 1935, op. cit., pàg. 109. Una fotografia de la imatge a: OLIVÉ, ENRIC; PIQUÉ, JORDI; RICOMÀ, F. XAVIER, *Tarragona. La imatge i el temps*. Tarragona, 1990, pàg. 270, fig. 494.

9. SERRA I VILARÓ, 1936, op. cit, pàg. 204.

10. FORT I COGUL, EUFEMIA, *El santuari de la Mare de Déu de Paret Delgada*. La Selva del Camp, 1947, pàg. 31-32.

11. CAPDEVILA I FELIP, 1935, op. cit. pàg. 65. SERRA I VILARÓ, JOAN, "Notas de archivo sobre cosas de arte", a *Boletín Arqueológico de Tarragona* (1950), pàg. 145.

12. CAPDEVILA I FELIP, 1935, op. cit., pàg. 63 i 109.

13. En el decurs de les seves investigacions sobre l'església parroquial d'Ulldemolins, Marià Carbonell descobrí documentació referent al retaule major –que fou tallat per Benet Baró– i que publica en: "Mossèn Jaume Amigó, rector de Tivissa i primer arquitecte del Renaixement català" a *L'església de Sant Jaume d'Ulldemolins. Quadern d'Ulldemolins*, 9, 1995, pàg. 9-89. Agraïxo a Marià Carbonell la informació que amablement em comunicà.

14. CAPDEVILA I FELIP, 1935, op. cit., pàg. 109. SALVAT I BOVÉ, J., *Tesoro Bibliográfico de la "Confraria de la Sanch de Jesuchrist"-Tarragona- Siglos XVI-XIX*. Diputació de Tarragona, 1987, pàg. 53 i ss.

El tornem a trobar deu anys després, el 1631, contractant el retaule de Sant Blai per a la església parroquial de Guimerà¹⁵. Aquell mateix any contractà un retaule per a l'altar de Santa Leocàdia, a Riudoms¹⁶.

No massa allunyat d'aquesta darrera data deu ser el retaule del Sant Nom de Jesús de Tamarit, del qual han arribat fins avui els dos plafons del Museu Diocesà. Si la confraria del Sant Nom de Jesús de la Pobla de Montornès el posava com a exemple és perquè devia ser molt recent. Hem de pensar en la natural competència de dues confraries tan properes i dedicades a la mateixa advocació.

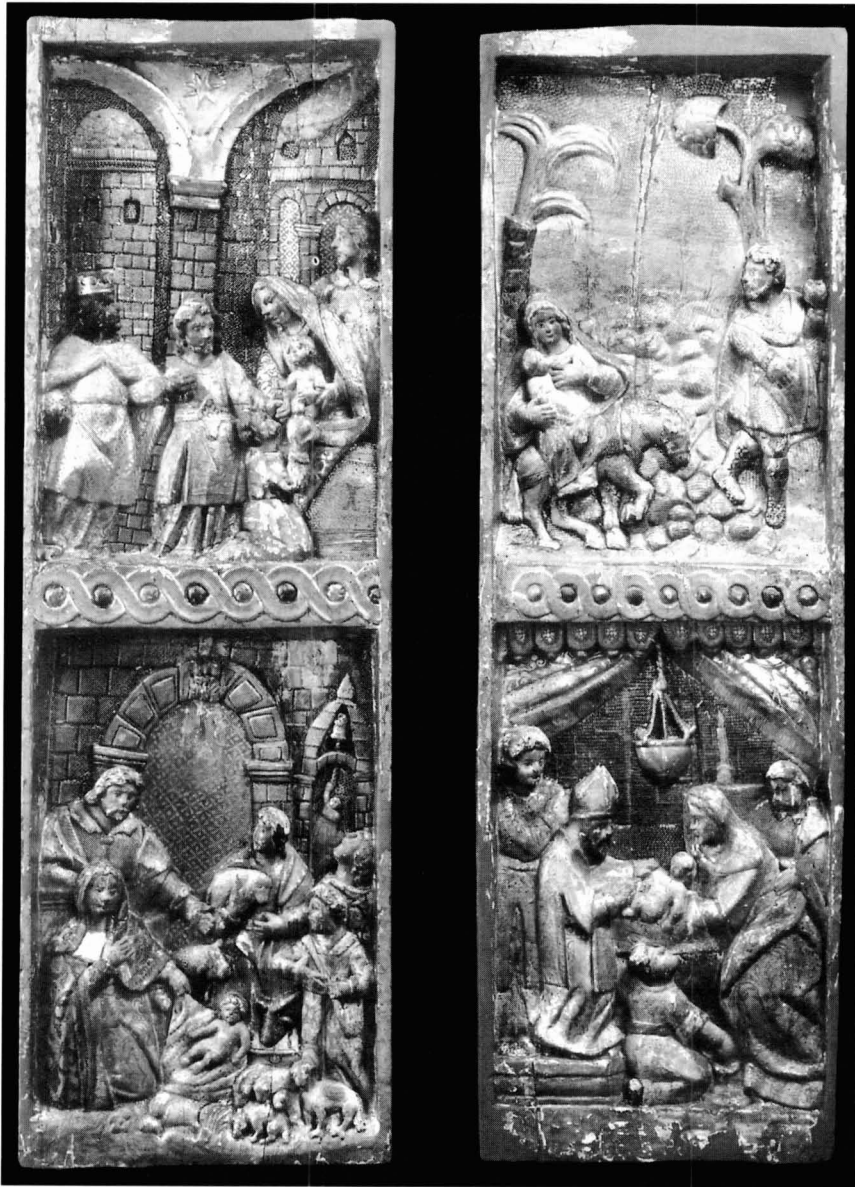
La darrera notícia documental que tenim de Benet Baró és el contracte del retaule del Sant Nom de Jesús de la Pobla de Montornès, el 23 d'abril de l'any 1634. Havia de cobrar 45 lliures, quantitat que un veí de la Pobla, Guillem Badia, havia deixat en el seu testament per a tal fi. El dia 25 d'abril continuen les formalitats del contracte. Al document, aquests fulls es troben en un estat deplorable, ja que la tinta ha corroït el paper de tal manera que resulta quasi il·legible, però de frases i paraules soltes es desprèn que a Guillem Badia li devia 10 lliures un pagès de la Pobla. Aquestes 10 lliures es dedueixen de la paga que han de fer els jurats a Benet Baró, i el pagès deutor li pagarà a ell directament.

L'any 1680 el retaule de la Pobla de Montornès es va daurar per un import de 200 lliures (vegeu Apèndix Documental, núm. 2).

En les obres conservades de Benet Baró –les imatges de la catedral, el retaule major i els plafons de Tamarit– es revela la mà d'un artista no gaire dotat, d'una ingenuïtat encisadora però alhora amb poc domini de la tècnica i de les proporcions, i d'una gran rigidesa. Tanmateix, Benet Baró va saber aprofitar els nous corrents que imposaven l'escultura, i sembla evident que la seva instal·lació a Tarragona li va comportar molta feina.

15. VIDAL, MERCÈ, "Notícia sobre artistes de l'arquebisbat de Tarragona", a *Quaderns d'Història Tarraconense*, núm. IX (1990), Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, pàg. 185-189.

16. CAPDEVILA I FELIP, 1935, op. cit., pàg. 109.

Dos plafons del retaule del Sant Nom de Jesús de Tamarit. Benet Baró (abans de 1634).
Museu Diocesà de Tarragona. (Foto Joan Farré).

APÈNDIX DOCUMENTAL

Núm. 1

1634, 23 d'abril. La Pobra de Montornès.

Capitulacions establertes entre l'escultor Benet Baró, els jurats i els sagristans de la capella del Sant Nom de Jesús de la Pobra de Montornès per a la realització d'un retaule dedicat al Sant Nom de Jesús.

A.H.A.T. Arxiu de la Pobra de Montornès. Mn. not. 1630-1637. Núm. 17. Rector: Miquel Busquets. s.f.

“Die 23 aprilis 1634 in loco populi de mo(n)tornes. Capitulació feta i firmada sobre la fabrica del retaule de la capella del nom de hiesus de la parochial iglesia de la pobla de montornes per i entre me. Benet Baró sculptor de la ciutat de Tarragona de una part joan baldrich marmesor i executor del ultim testame(n)t del q. guillem badia estra(n)jer [sic] Berthomeu jo(n)cosa pera reverter tots tres jurats en lo p(rese)nt ani del dit lloc de la pobla Sebastia racasens y josef vidal sagrista(n)s de la capella del no(m) de hiesus de dita parochial igl(esi)a en lo p(rese)nt ani de part altra los quals fa(n) estas cosas en dits noms de consentiment y volu(n)tat del Rt. Miquel busquets Rt. de dita parochial igl(esi)a sobra la qual fore(n) fets i ordenats tots los capitols de la forma i tenor següents. Primerame(n)t lo dit mestra Benet se obligue de fer hu(n) retaula del no(m) de hiesus de dita igl(esi)a de fusta de alba nou bo i rebedor co(n)forma hun ... ha donat y co(n)forma lo retaula del no(m) de hiesus de la iglesia parochial de tamarit y ab la forma següent so es que sos dit mestra Benet aveu de fer tots los taulons de mix rralleu que son vuit taulons de mix ralleu ab les historias esta(n) en dit retaulo de Tamarit y dalt en lo remato i aveu de fer hu(n) Christo y hu(n) St. joan y maria y en las mensulas una salutacio de mix ralleu so es a la una part langel y a laltre Maria i entrels dos la coronacio de Maria. Item mes ab altro capitol que sos dit me. Benet sie tingut i obligat que lo dit retaula aia de tenir dotsa pams de amplaria y diset pams de alt entre lo remato y tot. Item mes que ab altro capitol sian tingut y obligat de donar acabat lo dit retaula per lo dia y festa de la festivitiat y nativitat de nostra señora del mes de sete(m)bra primer vine(n)t sens ninguna dilacio ni excusa alguna. Item mes altro capitol lo dit mestra benet promet i en bona fe se co(n)ve als seniors jurats y sagrista(n)s de donar y portar a ses costas

i gastos lo dit retaulo posat i asentat en dita capella del nom de hiesus per dit dia de nostra senjora de sete(m)bra co(n)forma de sobra esta dit. Item ab altra capitol los dits seniors jurats i sagrista(n)s en dits noms y no de altra manera prometa(n) i en bona fe co(n)vena(n) al dit Me. Benet Baro sobredit de donar i pagar per lo cost de dit retaula quara(n)ta cinc lliuras moneda Barsalonesa y axo de bens de la marmasoria deixats a dita Capella del no(m) de hiesus per lo q. Guillem Badia...”

(Segueixen les formalitats de costum, perllongades el dia 25 d'abril de 1634. El mal estat del document fa quasi il·legible la lectura. Finalitza d'aquesta manera:)

“Testes huius rei ... honorabiles jacobus miracle agricola dictus de la iglesia Bailius loci de la pobla de montornes et Ihiacint Rovira pintor de Vilafranca de panades diocesis Barcinone”.

Núm. 2

1815. La Pobla de Montornès.

Notes extretes de l'arxiu parroquial on es fan constar les dates en què el retaule del Sant Nom de Jesús va ser contractat i daurat.

A.H.A.T. Arxiu de la Pobla de Montornès. Núm. 48. Libro de notas perteneciente a esta parroquia y especialmente al Santuario de Nra. Sra. de Montornès. Fol. 5.

“Lo retaule del St. Nom de Jesús de la pre(se)nt Igl(esi)a Costá de ferlo 45 lls. Se concertá a 23 de abril del any 1634 y de dorarlo 200 lls. Se pagá a 7 de juliol de 1680”.